

## Katsauksia – Översikter

### Utopian jälkeen: vaihtoehtoisia tulevaisuusvisioita kirjallisuudessa ja kaupunkistrategioissa

LIEVEN AMEEL & ALEKSI NEUVONEN<sup>1</sup>

*Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö, Tampereen yliopisto & Demos Helsinki*

 Tässä katsauksessa tarkastelemme kaupunkien tulevaisuuteen liittyviä vaihtoehtoisia visioita kaunokirjallisen utopian tutkimuksen sekä ”mahdollisten maailmojen” teorian näkökulmista (Ryan 1991; Ronen 1994). Vaikka kaupunkisuunnittelu ja kaunokirjallisuus saattavat tuntua ensi ajattelelmalta epätodennäköisiltä kumppaneilta, ovat kaunokirjalliset utopiat aina käyneet vuoropuhelua kaupunkisuunnitteludiskurssien kanssa. 1800-luvun utopiat olivat omalta osaltaan mukana kehittämässä kaupunkisuunnittelua itsenäiseksi ammatti- ja tutkimusalaksi, 2000-luvun alun kirjallisuudessa ja populaarikulttuurissa esitetyt, utopian perinteestä ammentavat dystopiat ovat puolestaan myös kaupunkisuunnittelun ja suunnittelututkimuksen aineistoa. Niin strategisessa kaupunkisuunnittelussa kuin kaunokirjallisessa utopiassakin on kyse nykytilanteelle ja siitä lineaarisesti jatkuvalla kehitykselle vaihtoehtoisten tulevaisuusvisioiden esittämisestä kerronnallisin keinoin.

Katsauksen ensimmäisessä osiossa esittelemme kaunokirjallisen utopian perinteen sekä sen yhtymäkohtia kaupunkisuunnitteluun. Tämän jälkeen tarkastelemme tapausesimerkinämme Lahden kaupunkivisioita. Väitämme, että niin kaunokirjallisissa utopioissa kuin kaupunkistrategioissakin kerronta pohjautuu mahdollisten tulevaisuuksien väliseen dynamiikkaan. Katsauksemme on tarkoitettu poikkitieteelliseksi avaukseksi, joka tarkastelee strategisessa suunnittelussa käytettyjä kerronnallisia rakenteita kertomuksentutkimuksen näkökulmista. Sen konteksti on kansainvälisesti käyty keskustelu ”joustavan kaupungin” (*resilient city*) paradigmasta, joka keskittyy kaupunkeihin kohdistuviin haasteisiin (Jarabeen 2013). Taustalla vaikuttaa myös ajatus siitä, että kaupunkien monimutkaisten haasteiden hahmottaminen vaatii enenevässä määrin monitieteisiä lähestymistapoja. Niin suomenkielisessä kuin kansainvälisessäkin keskustelussa kaupungin tulevaisuuksia hahmottavia

tekstejä tutkivia tieteenaloja on harvoin pyritty integroimaan, vaikka tällainen yhteistarkastelu olisi mielekäästä. Asemoimmekin katsauksemme osaksi poikkitieteellistä, kaupunkisuunnittelun kerronnallisuudesta käytyä keskustelua, johon toivomme myös maantieteilijöiden, alueellisen hallinnon tutkijoiden sekä suunnitteluteoreetikkojen liittyvän aktiivisemmin mukaan.

Emme peräänkuuluta enemmän ”utopistista suunnittelua”. Sen sijaan haluamme kaunokirjallisten utopioiden tutkimuksen sekä mahdollisten maailmojen teorian avulla kiinnittää huomioita 2000-luvun alun strategisessa suunnittelussa käytettyihin usein eksplisiittisiin kerronnallisiin rakenteisiin. Tutkimuksemme liittyy siten myös olennaisesti suunnitteluteoriassa tapahtuneeseen kerronnalliseen käänteeseen (ks. esim. Ameel 2014), johon tuomme uusia analyysivälineitä. Vaikka emme suhtaudu utopistiseen perinteeseen varauksetta, esitämme että dynaamisempi ja kerronnallisempi tapa hahmottaa kaupunkien mahdollisia tulevaisuuksia voisi tuoda lisää joustavuutta kaupunkien visiointiin sekä tulevaisuusvision toteuttamiseen. Kerronnallinen dynamiikka toisi myös tulevaisuuden varautumiseen liittyvät eettiset kysymykset nykyistä selkeämmin näkyville.

#### Utopia kirjallisuudessa ja kaupunkisuunnittelun historiassa

Kaikista länsimaisen kulttuurin tekstilajeista utopia – niin filosofisena kuin kaunokirjallisenakin lajina – on vaikuttanut kaupunkisuunnittelun kehitykseen voimakkaimmin. Utopian käsitteellä tarkoitamme tässä ei-olemassaolevan, kuvitteellisen yhteiskunnan tai paikan kuvausta, jossa visio ”hyvästä yhteiskunnasta” tulee kiteytyneessä muodossa esille (ks. Pinder 2002: 15; Kumar 2010: 27). Kaunokirjalliset utopiat saattavat sijoittua mihin tahansa kaukaiseen paikkaan tai aikaan (maan sisälle, kaukaiselle planeetalle, tulevaisuuteen tai hamaan

<sup>1</sup> E-mail: <lieven.ameel@staff.uta.fi>, <aleksi.neuvonen@demoshelsinki.fi>

menneisyyteen), mutta kaupunki muodostaa utopioiden kannalta erityisen kiinnostavan ja suositun tapahtumaympäristön. Tämä johtuu osittain siitä, että jo antiikista lähtien kaupunki on toiminut tietoisena yhteiskunnallisen suunnittelun symbolina (Frye 1965: 27).

Utopiassa on pohjimmiltaan kyse vaihtoehtoisen yhteiskuntajärjestyksen kuvittelemisesta kerronnallisilla keinoin. Kirjallisuushistoriassa voidaan havaita kaksi utopististen kirjallisuuden kultakautta. Ensimmäinen, varhaismoderniin sijoittuva ajanjakso loi utopistisen kirjallisuuden keskeisimpiä klassikoita, kuten Thomas Moren *Utopian* (1515), Tommaso Campanellan *Aurinkokaupungin* (*La città del Sole*; 1623) ja Francis Baconin *Uuden Atlantiksien* (*New Atlantis*; 1627). Ajanjakso on eurooppalaisessa historiassa tärkeä murros aika, jonka haasteisiin kaunokirjalliset utopiat ottivat laajasti kantaa, ja jolle oli ominaista myös kaupunkirakenteen ja ideaalin yhteiskunnan välisen suhteen pohdittaminen (Sennett 1990; Jameson 2005).

Sama kiinnostus kaupunkirakenteeseen yhdistettynä voimakkaaseen historialliseen murrosvaiheeseen näkyy utopististen kirjallisuuden toisenkin kultakauden taustalla. Tämä kausi, joka sijoittui karkeasti 1800-luvun puolivälin ja 1900-luvun puolivälin väliseen aikaan, oli voimakkaan modernisaation, kaupungistumisen ja teollistumisen aikakautta. Keskeisiin teoksiin lukeutuvat esimerkiksi Jules Vernen 1860-luvulla kirjoittama mutta postuumisti julkaistu *Pariisi 1900-luvulla* (*Paris au XXe siècle*; 1994), Edward Bellamyn *Vuonna 2000* (*Looking Backward, 2000–1887*; 1889) ja William Morrisin *Ihannemaa* (*News from Nowhere*; 1890).

1800-luvun kaunokirjalliset utopiat ovat kiinnostavalla tavalla yhteydessä kaupunkisuunnittelun kehittämiseen itsenäiseksi ammatti- ja tutkimusalaksi. On väitetty, että moderni kaupunkisuunnittelu on kehittynyt ”vaihtoehtoisen yhteiskunnan – utopian – visiosta” (Hall 1989/2014: 463), ja monet 1800-luvun lopun utopiat inspiroivat 1900-luvun vaihteen kaupunkisuunnittelijoita, ennen kaikkea *garden city*- ja *city beautiful* -liikkeitä. Nämä liikkeet syntyivät reaktiona teollistuvan yhteiskunnan kaupungistumisen aiheuttamiin ongelmiin ja kasvoivat kokeiluiksi sekä osin edelleen olemassa oleviksi kaupunginosiksi ja kyliksi (Wilson 1991).

Kaunokirjallisessa utopiassa on aina kyse vähintään kahden vaihtoehtoisen maailman välisestä dynamiikasta. Modaalilogiikassa ja postklassisessa kertomuskenttätutkimuksessa sovelletun ”mahdollisten maailmojen” teorian käsitteitä mukailleen voidaan näitä vaihtoehtoisia maailmoja kutsua ”aktuaaliseksi maailmaksi” (joka on lukijan ja/tai kirjailijan ns. ”todellinen” maailma) sekä ”tekstuaaliseksi aktuaaliseksi maailmaksi” – eli maailmaksi, joka

on kertomuksen sisällä olevalle henkilöahmalle todellinen ja koettu (ks. Ryan 1991; Hägg 2008). Thomas Moren Utopiassa aktuaaliseen maailmaan kuuluvat kirjailijan omassa maailmassa, esimerkiksi Antwerpenin ja Lontoon kaupungeissa, valitsevat lainalaisuudet. Tekstuaaliseen aktuaaliseen maailmaan kuuluvat vastaavasti (myös aktuaalisessa maailmassa olemassa oleva) kaupunki nimeltään Antwerpen sekä (aktuaalisessa maailmassa ei-olemassa oleva) saarivaltio nimeltään Utopia.

Monien utopististen kertomusten sisällä on – kuten kertomuksissa yleensäkin – vaihtoehtoisia tekstuaalisia maailmoja tekstuaalisen aktuaalisen maailman lisäksi. Sellaisiin vaihtoehtoisin maailmoihin kuuluvat muun muassa henkilöiden uni-, toive-, tai pelkomaailmat. Utopistisessa kirjallisuudessa unet saavat erityisen tärkeän roolin: monet utopistisen kirjallisuuden päähenkilöistä ovat tavalla tai toisella unissakävelijöitä. Esimerkkeinä mainittakoon Louis-Sébastien Mercierin teoksen *L’an deux mille quatre cent quarante* (”Vuonna 2440”; 1775) sekä H. G. Wellsin teoksen *Kun nukkuja herää* (*When the Sleeper Wakes*; 1899) päähenkilöt, jotka heräävät pitkän unen jälkeen kaukaisessa tulevaisuudessa.

Myös Bellamyn *Vuonna 2000* -teoksen päähenkilö herää tulevaisuudessa, vuonna 2000, nukahdettuaan vuonna 1887. Teoksen tekstuaalinen aktuaalinen maailma on suurimmilta osin vuoden 2000 Boston, mutta teoksessa mainitaan alussa myös tärkeä vaihtoehtoinen pelkomaailma. Päähenkilö on yllättynyt näkemästään vuoden 2000 ”upeasta kaupungista” ja myöntää, että hän olisi pikemmin odottanut – vuoden 1887 näkymän (*prospect*) perusteella – näkevänsä tulevaisuudessa ”kasan hiiltyneitä ja sammaloituneita raunioita” (Bellamy 1889/1941: 36–37). Romaanin asetelma osoittaa, että vuoden 1887 tilanteen pohjalta olisi ajateltavissa ainakin kaksi hyvinkin vastakkaista kehitystä, joista toinen on kertomuksessa toteutunut.

Vastakkaiset tulevaisuudennäkymät kutsuvat lukijaa pohtimaan mahdollisuutta vaikuttaa toivotun tulevaisuuden toteutumiseen. Tämä tulee Bellamyn teoksessa selkeimmin esille, kun päähenkilö näkee keskellä tarinaa unta siitä, että hän herää sittenkin vuonna 1887 – käynti tulevaisuudessa onkin ollut vain unta. Kohtaus herättää kysymään, mikä teoksen vaihtoehtoista maailmoista on aktuaalinen, mikä mahdollinen, mikä uni ja mikä totta. Mahdollisten maailmojen määrän lisääntyminen tekee kertomuksesta lukijan näkökulmasta kiinnostavamman: mahdollisten maailmojen teorian mukaan ”tarina on sitä kerrottavampi – siis parempi tarina – mitä useampia mahdollisia fiktiivisen maailman versioita se sisältää tai lukijassaan herättää” (Ryan 1991; cit. Hägg 2008: 15). Ainakin yhtä tärkeää

on kuitenkin myös se, että ”uni unessa” -kohtaus asettaa päähenkilölle ja sitä kautta lukijalle teoksen keskeisen moraalisen kysymyksen: miten näky vaikuttaa tapaan nähdä oma maailma? Mitkä ovat ne kehityskulut, jotka ovat johtaneet tuohon tulevaisuuden ideaalimaailmaan, ja miten olisi ollut mahdollista vaikuttaa sen toteutumiseen? Vaihtoehtoisen tulevaisuuden näkeminen toimii unissa kävelevälle päähenkilölle eettisenä herätyksenä, ja sellaiseksi se on tarkoitettu myös lukijalle. Eettiset kysymykset liittyvät siten olennaisesti kerrontatekniseen seikkaan – vaihtoehtoisten maailmojen moninaistumiseen.

Niin kaupunkisuunnittelussa kuin tulevaisuusvisioissakin on tyypillisesti kyse samankaltaisista kerronnallisista rakenteista kuin utopistisessa kirjallisuudessa. Strategisessa suunnittelussa esitetty ”tekstuaalinen aktuaalinen” tulevaisuuden maailma rinnastuu vähintäänkin implisiittisesti lukijan/kirjoittajan (tai suunnittelijan) todelliseen, ”aktuaaliseen”, maailmaan. Lisäksi lukijan kiinnostusta ohjataan lisäämällä esitettyyn tulevaisuusvisioon vaihtoehtoisia maailmoja ja kehityskulkuja. Kertomuksen retorinen tehokkuus ja sen eettinen ulottuvuus ovat ainakin osin ankkuroitavissa näiden vaihtoehtoisten maailmojen väliseen dynamiikkaan.

Jos tutkitaan kaupunkistrategioissa esitettyjä vaihtoehtoisia maailmoja kirjallisuudentutkimuksen ja kertomuksen tutkimuksen metodien avulla, on keskityttävä muun muassa seuraaviin kerronnallisiin kysymyksiin: Miten tapahtumapaikka ja tapahtumien eteneminen juonellistetaan (toisin sanoen, miten ne sidotaan osaksi loogisesti etenevää juonta; Ameel 2016a)? Minkälaisia retorisia keinoja ja metaforia käytetään, ja miten nämä retoriset keinot tukevat tietyn tapahtumakulun todennäköisyyttä tai suotavuutta (Ameel 2016b)? Näkykö tarinassa selkeitä käännekohtia, joissa tehdään valintoja eri mahdollisten maailmojen välillä, ja miten näitä käännekohtia argumentoidaan? Miten kertojan tai fokalisoinnin (kerronnan perspektiivin) painottama näkökulma ohjaa lukijaa tulkitsemaan vaihtoehtoisten maailmojen välistä dynamiikkaa? Mikä maailma näyttää tässä tarinamaailmassa todennäköisimpänä tai toivotuimpana vaihtoehtona?

### **Kaupungin strategia ja sen kerronnalliset ulottuvuudet: Lahden kaupunkistrategia**

Tarkastelemme katsauksemme esimerkkitapauksena vaihtoehtojen maailmojen ja kerronnallisten keinojen roolia Lahden kaupungin strategiassa (Lahden kaupungin... 2013). Strategia on vuodelta 2013 ja sen tavoitevuosi on 2025. Strategiadoku-

mentissa määritellään varsin kattavasti strategian asema ja tehtävät kaupungin toiminnassa. Sen kuvataan olevan ”kaupunkikonsernin keskeinen johtamisen väline, yhteinen tahdonilmaisu tavoiteltavasta tulevaisuudesta, muutoksesta, uudistumisesta ja kehittämisestä”. Strategiassa määritelty visio on otsikoitu ”Lahti on houkutteleva ja elinvoimainen ympäristökaupunki”. Varsinainen strategia on tiivis (5 tekstikappaletta) ja se keskittyy viiteen teemaan: (1) Lahti elinkeinoja uudistavana innovaatioympäristönä; (2) Lahti lapsiystävällisenä kaupunkina; (3) kaupungin tasapainoinen talous; (4) uudistuvat ja asiakaslähtöiset julkiset palvelut; ja (5) kaupungin henkilöstö voimavarana (Lahden kaupungin... 2013: 16).

Strategiassa on verraten helppoa seurata visiossa esitettyä polkua kohti sen toteutumista. Kasvihuonekaasupäästöille, väestön nettomuutolle, netotyöpaikkakasvulle ja kaupungin taloudelliselle tulokselle on annettu numeeriset kehitystavoitteet. Tämän lisäksi strategiassa on listattu kuusi päätaavoitetta ja näille 18 alatavoitetta, jotka on jaoteltu kolmeen aihealueeseen: ”Yhdyskunta ja elinvoima”, ”Asukas” ja ”Kaupunkikonserni”. Tavoitteiden pääasiallisena toteuttajana on kaupunkikonserni (Lahden kaupungin... 2013: 19).

Strategiatyön taustaksi on toteutettu laaja toimintaympäristöanalyysi, jonka osana on laadittu neljä skenaariota. Skenaariot on julkaistu omana taustaraporttinaan (von Bruun & Kirvelä 2013). Skenaariot ovat luonteeltaan toimintaympäristöskenaarioita, toisin sanoen ne eivät keskity yksin Lahden tulevaisuuden kuvaamiseen. Skenaariossa kuvataan suomalaisen yhteiskunnan muutosta kymmenen muuttujan (esim. talouden, elämäntapojen, muuttoliikkeen ja Venäjän kehityksen) kautta. Lahden asemaa ja mahdollisuuksia peilataan näihin vaihtoehtoisin kehityskulkuihin. Valmiit skenaariot on suhteutettu toisiinsa nelikentällä, jonka akseleina ovat ”talouden kasvu” – ”talouden supistuminen” ja ”kansalaisten väliset erot kasvavat” – ”kansalaisten väliset erot supistuvat”. Näistä on luotu skenaariokuvaukset, joiden nimet ovat ”Rajat murtuvat”, ”Isommassa kädessä”, ”Suomi – Finland” ja ”Varejojen maat” (von Bruun & Kirvelä 2013).

Lahden kehityksen suhteuttaminen laajempiin skenaarioihin on toteutettu seminaarityöskentelynä. Raportoiduissa tuloksissa korostuu aiempien strategisten valintojen arviointi. Arvion perusteella aiemmin, vuonna 2008, tehty päätös profiloida Lahti ympäristökaupungiksi mielletään hyväksi ratkaisuksi lähes riippumatta siitä, mikä skenaario toteutuu (von Bruun & Kirvelä 2013: 16). Lisäksi skenaarioiden pohjalta on nimetty joukko toimenpide-ehtouksia, joilla aiempaa strategiaa saataisiin vahvistettua. Yksi tällainen on kaupungin lapsiys-

tävällisyyden korostaminen. Supistuvan talouden skenaarioiden ("Suomi – Finland" ja "Varjojen maat") pohjalta on lisäksi listattu muutoksia, joihin täytyy varautua (mm. siirtyminen vahvempaan paikallistalouteen ja strategian rakentaminen tyhjenevien teollisuusalueiden käytölle) (von Bruun & Kirvelä 2013: 16–18). Selvästi toivottavaa kehitystä sisältävien vahvan kasvun skenaarioiden ohella esitellään siis myös uhkakuvia ja jopa dystooppisia tulevaisuuksia – pelkomaailmoja, jotka ohjaavat lukijaa työstämään omaa suhtautumistaan vaikeaan asiaan.



Kuva 1. Lahden kaupunkistrategian taustaskenaarioiden nelikenttä (von Bruun & Kirvelä 2013: 10).

Mitkä Lahden strategisissa dokumenteissa ovat sitten kerronnallistettuja tulevaisuuteen suuntautuvia visioita ja millaisia ovat niihin johtavat käännekohtat? Strategiassa on selvät kärkiteemat, joista osa hahmottuu jatkumona nykykehitykselle, toiset taas ovat selvästi murroksellisia. Jatkumoa "aktuaalisesta maailmasta" edustavat kaupungin kasvuun, palveluiden uudistamisen ja kaupungin talouden tasapainoisuuteen liittyvät tavoitteet. Monet muutkin kaupungit ovat nostaneet kasvihuonekaasupäästöjen vähentämisen strategiseksi tavoitteekseen, mutta Lahdella pyrkimys ympäristökaupungiksi on kirjattu visioon ja merkittävä osa strategian tavoitteista liittyy siihen.

Kaupunkistrategian taustaksi tehdyt skenaariot ovat nostaneet esiin joukon ympäröivän maailman kehitykseen liittyviä epävarmuuksia ja tarpeen varautua niihin. Skenaariokuvauksen nimet ovat vahvasti metaforisia, ja varsinkin "Isommassa kädessä" ja "Varjojen maat" tuovat kuvaukseen miltei raamatullisia sävyjä. Ne vihjailevat, että Suomen ja Lahden kohtalo määräytyy suurien, vaikeasti hahmotuvien voimien mukaan. Nimet tarjoavat yhteisiä metaforia näille epävarmuuksille: markkinaveitoiselle kansallisvaltioiden heikkenemiselle ("Rajat

murtuvat"), maailmanpolitiikan jännitteille ("Isommassa kädessä"), kansalaisten arvomaailman heilahteluille ("Suomi – Finland") ja eriarvoistumisen ja segregaaation riskeille ("Varjojen maat").

Lahden kaupunkistrategian vahva kerronnallinen ja retorinen ulottuvuus on syytä nähdä suhteessa myös Lahden vuosien 2013–2016 yleiskaavatyöhön (2015), joka poikkeaa selkeästi suomalaisten kaupunkien valtavirrasta. Yleiskaava on "rullaa-va". Se toisin sanoen uudistuu valtuustokausittain ja sen valmistelu on käytännössä jatkuvaa. Valtuustokauden aikana määritellään kaupungin strategiasta nousevat tavoitteet, luodaan vaihtoehdot, arvioidaan eri vaihtoehtojen vaikutukset, ja hyväksymisvaiheessa määritellään seurantamenetelmät (Lahden kaupungin... 2013). Jatkuva yleiskaavatyö määrittää siten yleiskaavan keskeiseksi ominaisuudeksi sen luonteen prosessina, jossa käydään jatkuvaa keskustelua vaihtoehdoista. Tämä poikkeaa perinteisestä ajatuksesta, jonka mukaan yleiskaava on ("kaavoihin kangistunut") staattinen pysäytyskuva tulevaisuudesta.

Yleiskaavan taustadokumentit on tehty tietoisesti tarinan muotoon ja kuvailevaan tyyliin (Palomäki 2013). Yleiskaavan selosteosiossa kuvataan taustoittavien asiantuntijapuheenvuorojen ja nykyistä tilannetta kuvaavien, tilastopainotteisten yhteenve-tojen ohella vuoden 2025 Lahtea kävelyn ja pyöräilyn, lapsiystävällisten kaupunkiympäristöjen, energiahuollon, ekosysteemipalvelujen, asuminen, palvelujen ja elinkeinojen näkökulmista. Kuvauksissa on haettu usein arjen näkökulmaa: puhutaan sähköpyörien leviämisestä ja käyttökokemuksista, nuorten viihtymisestä keskustan julkisissa tiloissa sekä käyttäjäystävällisiksi muotoilluista bussipysäkeistä (Yleiskaavatyö 2015).

Lahden yleiskaavan tulevaisuuskuva on myös tarinallinen kuvaus ihmisten elämäntavoista ja niiden vaikutuksista rakennetun ympäristön muutoksiin. Kuvatussa tulevaisuudessa muuttuneet käyttäytymispreferenssit ovat mahdollistaneet kaupunkiympäristön uudelleen kehittämisen (esim. kävelemisen ja pyöräilyn myötä; Yleiskaavatyö 2015: 26), toisaalta uudet investoinnit ja teknologiset ratkaisut ovat ohjanneet elämäntapoja tiettyyn suuntaan. Nimettyinä taitekohtina ovat ennen kaikkea tulevina vuosina tehtävät päätökset uusista rakennuksista ja kaupunki-infrastruktuurista. Osa ratkaisuihin on selvästi ohjelmallisia ja Lahden muutostarpeisiin jalostettuja. Tällaisia ovat esimerkiksi pyöräilyn laatuikäytävä "Lahen baana" ja vanhojen lähiöiden täydennysrakentamista tukeva perhekerrostalokonsepti (Yleiskaavatyö 2015: 24, 74). Jos kaupunkistrategian visioinnissa on otettu huomioon myös osin dystooppista (pelkomaailmoja kuvaavaa) kehitystä, yleiskaavaan on nostettu myös hyvin arkisia

haaveita (toivemaailmoja), joihin liittyen on myös tehty kyselyitä asukkaille. Esimerkiksi lahtelaisille lapsille järjestettiin kesällä 2014 työpaja unelmien leikkipaikasta (Yleiskaavatyö 2015).

Lahdella on ollut vanhastaan maine tylynä teollisuuskaupunkina, ”Suomen Chicagona”, joka yritti hetken aikaa olla myös ”Business City”. Nykyiset visiot korostavat erottautumista tästä vanhasta maineesta. Tarjoamalla uusia kielikuvia (”perhekerrostalo”) ja onnistuneisiin urbaaneihin ratkaisuihin viittaavia erisimiä (”Lahen baana”) yleiskaavassa luodaan uusia kielellisiä viitekehyksiä. Nyt muutosta perustellaan ja motivoidaan (varsinkin Lahden kaupunkistrategian taustaskenaarioissa) globaalista toimintaympäristöstä nousevilla uhilla (ilmastonmuutos, talouslama, geopolitiikka, yhteiskunnan polarisaatio), joihin varautuminen luotavallaan imperatiivin. Strategisessa visioinnissa käytetyillä, haastavia mahdollisia tulevaisuuksia hahmottavilla metaforilla (esim. ”Varjojen maa”) kasvatetaan puolestaan rohkeutta toteuttaa tulevaisuutta, joka vaatii tietoisia ja osin vaikeasti toteutettavia muutoksia. Vision roolina tässä yhteydessä on katalysoida rohkeutta konkreettisiin, toivottavaa tulevaisuutta rakentaviin tekoihin.

### Johtopäätöksiä

Kaunokirjallisissa utopian kuvauksissa yhtä hyvin kuin kaupunkistrategioissakin on kyse varautumisesta tulevaan – nykytilan rinnastamisesta tulevien mahdollisten maailmojen moninaisuuteen. Tulevaisuuden visioinnissa tehdään näkyväksi mahdollisia tulevia maailmoja suhteessa toisiinsa ja nykytilaan. Kaunokirjallisissa utopioissa vaihtoehtoisten maailmojen välille syntyy kerronnallinen dynamiikka, joka johtaa lukijaa tulkitsemaan omaa ”aktuaalista maailmaa” ja sen suhdetta johonkin toivottuun (tai ei-toivottuun) tulevaisuuteen. Samaa voidaan sanoa myös tulevaisuuden visioinnista kaupunkisuunnittelussa: siinä on kyse kerronnallisista strategioista ja metaforista, joilla argumentoidaan ja kuvataan tulevia mahdollisia maailmoja sekä niitä ratkaisuja, jotka johtavat valittuun tulevaisuuteen. Visioinnissa on mahdollista näyttää ja taustoittaa kehityksiin liittyviä haarautumispisteitä sekä ratkaisevia käännekohtia, joissa toimijat tekevät valintoja eri vaihtoehtojen välillä.

Katsauksessamme haluamme tarjota välineitä, joilla voidaan tarkastella tulevaisuusvisiointia kertomuskenttätutkimuksen näkökulmista. Miten visiointi käyttää hyväkseen retorisia keinoja ja metaforia? Miten käännekohtia argumentoidaan, jos niitä ylipäänsä esitetään? Mikä mahdollinen tulevaisuus näyttäytyy todennäköisimpänä tai toivotuimpana

vaihtoehtona? Lahden kaupungin tulevaisuuden visioinnissa on nähtävissä selkeä pyrkimys tehdä näkyväksi vaadittavat valinnat sekä tulevat taitekohdat eri vaihtoehtoisten maailmojen (eli tulevaisuuskuvioiden) välisessä dynamiikassa. Lisäksi Lahden suunnittelussa on esillä vahvasti suunnittelun prosessimaisuus ja kerronnallisuus. Verrattuna useimpiin maankäytön strategioihin (kaupunkien yleiskaavoihin) mahdollisia tulevaisuuksia on työstetty ja kuvattu huomattavasti tarinallisemmin ja monitasoisemmin.

Nykytilan reflektointi, vaihtoehtojen pohtiminen ja valintojen esittäminen liittyvät kaikki olennaisesti kaupunkilaisten ja kaupunkien joustavuuteen, jota ei ymmärretä tässä pelkästään teknisen infrastruktuurin kykyä vastata shokkeihin, vaan myös ihmisten, yhteisöjen ja organisaatioiden kykyä hahmottaa suuntaa ja vaikuttaa siihen. Käynnissä olevat yhteiskunnalliset muutokset luovat tarpeen laajemmille ja rohkeammille tulevaisuuskuville sekä näiden visioiden ja tulevaisuuskuvioiden pohjalta tehtyjen valintojen selkeämmälle kommunikoinnille. Suurimpia kaupunkiseutuihin kohdistuvia haasteita lienevät tällä hetkellä talouden muuttaminen globaaliksi, perinteisen teollisuuden ja tuotannon merkityksen pieneneminen, ilmastopäästöjen radikaalin vähentämisen tarve sekä väestön ikärakenteen muutos.

Tulevaisuuteen varautuvan kaupunkisuunnittelun pitäisi sisältää dynaamisia, jatkuvia tapoja käsitellä tulevaisuuteen johtavia polkuja. Vaihtoehtoisten maailmojen välillä tehtävät valinnat on tehtävä selväksi. Siihen selkeänä välineenä on tulevaisuudentutkimuksen skenaario-menetelmä, jossa tulevaisuuskuvia on monta ja niihin johtaa aina valintoja ja muita syy-seuraussuhteita kuvaava tulevaisuuspolku. Tällaisten polkujen hahmotteluun liittyy myös tärkeä eettinen ulottuvuus. Vaihtoehtoisten skenaarioiden kautta on mahdollista liittää suunnitteluun ja tulevaisuuteen varautumiseen vahvempi kerronnallinen dynamiikka: skenaariolla tehdään valintoja näkyväksi. Samalla on myös mahdollista tehdä näkyväksi valintojen taustalla olevat arvomaailmat. Skenaariot ja kerronnallisuus ovat myös väline, jolla laajennetaan eri ihmisryhmien osallisuutta suunnittelussa: ne ovat avaus keskustelulle, jonka kautta ihmisten erilaiset arvot ja toiveet saadaan esiin ja mukaan päätöksentekoon.

### KIRJALLISUUS

- Ameel, L. (2014). Kohti kerronnallista käännettä Yhdyskuntasuunnittelussa. *Yhdyskuntasuunnittelu* 52: 2, 62–67.

- Ameel, L. (2016a). Emplotting urban regeneration: Narrative strategies in the case of Kalasatama, Helsinki. *Teoksessa* Rajaniemi, J. (toim.): *DATUTOP 34 / Re-City*, 222–240.
- Ameel, L. (2016b). A bildungsroman for a waterfront development. Literary genre and the planning narratives of Jätkäsaari, Helsinki. *Journal of Urban Cultural Studies* 3: 2, 167–187.
- Bell, W. (1997). *Foundations of futures studies*. 368 s. Transaction Publishers, New Brunswick.
- Bellamy, E. (1889/1941). *Looking Backward, 2000–1887*. 482 s. Houghton Mifflin Company, Boston.
- Frye, N. (1965). Varieties of literary utopias. *Daedalus* 94: 2, 323–347.
- Hall, P. (1989/2014). *Cities of tomorrow*. 4. p. 640 s. Wiley Blackwell, Oxford.
- Hägg, S. (2008). Lisää käyttöä mahdollisille maailmoille. *Avain* 2008/3, 5–21.
- Jameson, F. (2005). *Archaeologies of the future*. 431 s. Verso, London.
- Jarabeen, Y. (2013). Planning the resilient city: concepts and strategies for coping with climate change and environmental risk. *Cities* 31, 220–229.
- Kumar, K. (2010). The ends of utopia. *New Literary History* 41: 3, 549–69.
- Lahden kaupungin strategia 2025 (2013). Lahden kaupunki. 5.4.2016. <[www.lahti.fi](http://www.lahti.fi)>
- Mumford, L. (1965/1975). Utopia, the city and the machine. *Teoksessa* Manuel, F. E. (toim.): *Utopias and utopian thought*, 3–24. Beacon Press, Boston.
- Palomäki, J. (2013). Lahden yleiskaava. *Teoksessa* Koivu, V.-P., P. Korkala, M. Laitio, R. Manninen, P. Paajanen, J. Palomäki, L. Rossi & V. Vänskä (toim.): *Yleiskaavoituksen uusia tuulia. Ympäristöministeriön raportteja 10/2013*, 9–16.
- Pinder, D. (2002). *Visions of the city*. 320 s. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Ronen, Ruth (1994). *Possible worlds in literary theory*. 260 s. Cambridge University Press, Cambridge.
- Ryan, M.-L. (1991). *Possible worlds, artificial intelligence, and narrative theory*. 291 s. Indiana University Press, Bloomington.
- Sennett, R. (1990). *The conscience of the eye*. 288 s. W.W. Norton & Company, New York.
- Wilson, E. (1991). *The sphinx in the city*. 191 s. Virago, London.
- Von Bruun, S. & T. Kirvelä (2013). *Lahden kaupungin skenaariotyö 2013*. 24 s. Lahden kaupunki, Lahti.
- Yleiskaavatyo 2013–2016 (2015). Yleiskaavaselostus. Lahden kaupunki. 5.4.2016. <[www.lahti.fi](http://www.lahti.fi)>